

המאבק הפוליטי על הקמת בית חולים מרכזי לנגב

שפרה שורץ

'קופת חולים היא המוסד האחד הנותן כוח שהוא להסתדרות'
דוד בן-גוריון, נובמבר 1992¹

הרקע

במאי 1948, זמן קצר לאחר ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, הציע דוד בן-גוריון למשה סורוקה, המנהל האדמיניסטרטיבי של קופת חולים, לקבל על עצמו את ארגון השירות הרפואי של צה"ל (לימים חיל רפואה - חר"פ), מתוך הבנה, כי עם תום המלחמה יקבל סורוקה לידי את ניהול שירותי הבריאות של המדינה. הצעת התפקיד קבעה, שסורוקה יעבוד לצדו של ד"ר שיבא (שיבר), ששימש בתפקיד המנהל הרפואי של השירות. פנייתו של בן-גוריון לאיש קופת חולים, שייקה לידי את ניהול השירות הרפואי של צה"ל, הייתה מובנת מאליה. עוד מראשית דרכו, כמוכיר ההסתדרות, ייחס בן-גוריון לקופת חולים תשיבות ארגונית ופוליטית רבה,² וצפוי היה שירצה שהמונופול על שירותי הבריאות יישאר בידיה של תנועת הפועלים. מצד שני,

* תודתי לפרופ' חיים דורון, יו"ר המרכז למדיניות בריאות בנגב, לפרופ' דן מיכאלי, יו"ר הוועד המנהל של קופת חולים הכללית, לד"ר אליהו גילון, לשעבר קצין רפואה ראשי ולפרופ' אליהו להמן, לשעבר מנהל ביה"ח הדסה באר שבע, על הערותיהם המועילות בנושא עבודה זו.

תודה מיוחדת להיסטוריון שבתי טבת על סיועו האישי בהבהרת עניינים שונים הקשורים לבן-גוריון. תודתי לגבי יעל רוזנפלד מארכיון המכון למורשת בן-גוריון, על עזרתה באיתור דברי בן-גוריון בסוגיות הנדונות בעבודה זו, לד"ר לאה צונוגר על שהפנתה את תשומת לבי למסמכי הדסה באר-שבע בארכיון הדסה בניו-יורק, ולאבי-מורי, יחזקאל ליידר, על עזרתו הרבה בהבהרת הקשרים בין חיל הרפואה לקופת חולים ועל תרומתו לארגון החומר העיתונאי הרלוואנטי.

1. מוזכרות הוועד הפועל של ההסתדרות, 29 בנובמבר 1922, ארכיון בן-גוריון, המכון למורשת בן-גוריון, קריית שדה-בוקר [להלן: אב"ג].
2. ש' טבת, קנאת דוד, ב, ירושלים-תל-אביב 1982, עמ' 495.

בן-גוריון רצה להחיל את עקרון הממלכתיות בשירותי הבריאות (כפי שעשה מאוחר יותר במערכת החינוך). את זאת ניתן היה ליישם רק בהסכמת ההסתדרות וקופת חולים, ובמינוי איש קופת חולים, שהיה מנהלן רפואי בעל ניסיון רב, לתפקיד זה. אך משה סורוקה סירב להצעתו של בן-גוריון.

אמנם נקראתי ואני ביקשתי שישאירני בתפקידי. בימים ההם כולם ורובם נתפשו לממלכתיות וכל מוסדות ההסתדרות ובכלל זה המוסד בו אני עובד התרוקנו. ד"ר מאיר ז"ל, קנב, פרי הלכו לבנות את המדינה ואני ביקשתי בתום לב להניח לי שאוכל לשמור על הגחלת שלא תכבה. ורק מאוחר יותר נודע לי שזה גיוקף לחובתי ... מה שברי לי, שלוא באמת ניתקתי באותם ימים גורליים את קשרי ומגעי עם המוסד שאותו אני משרת הרי שודאי היו פני קופת חולים אחרים ואולי אף שרותי הבריאות בישראל היו מקבלים צורה, דמות והיקפים אחרים.³

סירובו של סורוקה להצעת בן-גוריון העמיד באופן מידי את קופת חולים כגוף נפרד מחוץ למערכת השלטון הישראלית, שהחלה מתארגנת או, וסתם את הגולל על תוכניותיו של בן-גוריון להחלת עקרון הממלכתיות בתחום הבריאות.⁴ במישור האישי

3. משה סורוקה אל העיתונאי ולמן יואלי, ריאיון, אפריל 1967, ארכיון העבודה [להלן: אה"ע] תיקי מרכז קופת חולים, תיק משה סורוקה IV/104א17. ד"ר יוסף מאיר, רופא, חבר מרכז קופת חולים ומנהלה הרפואי הראשון של קופת חולים הכללית בשנים 1929-1948. היה מנהלו הכללי הראשון של משרד הבריאות בשנים 1948-1950. יצחק קנב (קגיבסקי) (1896-1979), סוציולוג, מייסדי קופת חולים הכללית, היה חבר מרכז קופת חולים מראשיתו (1925), יסד את המכון למחקר חברתי של ההסתדרות ויום את החקיקה הסוציאלית במדינת ישראל. אליעזר פרי (פרלסון) (1979-1984), חבר מרכז קופת חולים ומנהלה הראשון של קופת חולים הכללית (משנת 1922), חבר מועצת ההסתדרות הכללית ומראשי המשק ההסתדרותי, חבר 'הועד הלאומי' ומנהל הוצאת עם-עובד. וראה גם: עדית זרטל, ימים ומעשים, תל-אביב 1975, עמ' 104.

4. בריאיון ובמכתב אישי אל המחברת מיום 15.2.94 ציין פרופ' דן מיכאלי: 'למעשה הפנייה הראשונה להקמת חר"פ היתה מבן-גוריון להלר [ד"ר הרי הלר, מבכירי הרופאים בבית החולים בילינסון]. הלר היה אז בבילינסון שהוא היה בין מקימיו ... הלר, לפי מה שסופר במחלקה, פנה לקופ"ח וביקש לשחרר אותו כדי להקים את "השרות הרפואי" הצבאי. קופ"ח זעמה על כך כי היא חשבה שכאשר צה"ל יקום החיילים יקבלו את הטיפול במרפאות קופ"ח לכן קופ"ח השתמשה בעובדה שהלר לא הודיע על עזיבתו 3 חדשים מראש והודיעה לו שאם יעזוב הוא יפסיד את זכויותיו בקופ"ח. הלר גר או בבילינסון עם אשתו, 2 בנים והורים! הוא לא היה מסוגל להינתק ונאלץ לוותר על מינוי כראש השר" [השירות הרפואי], ואז התפקיד הוצע לשיבא [ד"ר חיים שיבר-שיבא]. יחד עם זאת בן-גוריון הטיל על הלר לנסוע לחו"ל לצורך גיוס רופאים וציוד רפואי לשר" ... בן-גוריון זעם על קופ"ח ונוסף למינויו של הלר הוא קבע שהלר יקבל משכורת ממשד הבטחון! עד לפרישתו ומשכורת זו תהיה זהה למשכורת של קצין רפואה ראשי של צה"ל ... כאשר תל השומר הפך לבי"ח אורחי שיבא מונה כמנהל והלר כ"רופא ראשי" ... בין שיבא לקופ"ח ולאנשי משרד הבריאות-תל-השומר אכן היה מתח מהיום הראשון ... אין לי ספק שבן-גוריון שמר טינה

הביא הדבר לביסוס מעמדו של ד"ר חיים שיבא (שיבר), ממנהיגי המאבק נגד תנאי העבודה של הרופאים בבית החולים בילינסון ובריפולוגטא חריף של משה סורוקה וקופת חולים. ד"ר חיים שיבא הפך לגורם הדומיננטי, הבלעדי, בשירות הרפואי של צה"ל, ולאחר מכן במשרד הבריאות. סירובו של סורוקה, והתחזקות מעמדו של ד"ר שיבא החריפו את מערכת היחסים בין קופת חולים לשירות הרפואי של צה"ל ולמשרד הבריאות, והעלו על סדר היום הציבורי את הוויכוח על דמותם העתידית של שירותי הרפואה והבריאות בארץ, ויכוח ששיחק תפקיד מרכזי ביוזמה להקמת בית חולים מרכזי לנגב בבאר-שבע.⁵

הקמת שירותי האשפוז בבאר-שבע

ב־21 באוקטובר 1948, בשלהי מלחמת השחרור, נכבשה באר-שבע מידי הצבא המצרי. היות שבשנה הראשונה למדינה שררה אי-ודאות לגבי עתיד האזור, לא גיבשה ממשלת ישראל מדיניות ברורה לפיתוח העיר והיא נוהלה בידי ממשל צבאי. זמן קצר לאחר הכיבוש הוקם בה בית חולים צבאי זמני, אשר שוכן בבנייני הממשל התורכי מתקופת מלחמת העולם הראשונה. בית החולים, שנוהל בידי חיל הרפואה של צה"ל, סיפק שירותי אשפוז ועזרה ראשונה לחיילי צה"ל ולאזרחים המעטים שהגיעו למקום.

הידיעות על כיבוש באר-שבע והתקדמות כוחות צה"ל בנגב זכו להתייחסות מיידית בוועידה השנתית של הסתדרות הדסה, שהתקיימה בין ה־5 ל־9 בנובמבר 1948 באטלנטיק-סיטי, ניו-ג'רסי. חברות הדסה דנו בבקשת ממשלת ישראל להקים בית חולים בנגב, אשר ימומן, ינוהל ויופעל באופן שוטף על ידי הסתדרות מדיצינית הדסה.⁶ בדיון לא צוין מיקומו העתידי המדויק של בית החולים, ובאר-שבע, כלל לא הוזכרה. ההתייחסות אל בית חולים בנגב, בלי להזכיר את באר-שבע, למרות סמיכות האירועים, נבעה בעיקרה מנוסת בקשתה של ממשלת ישראל, אשר לא נקבה במקום מסוים, אלא השתמשה במושג הכללי: הנגב. ב־10 בנובמבר, מיד למחרת נעילת

לקופ"ח על שלא נענתה לעזור בהקמת הש"ר ומשרד הבריאות. בריאיון בנושא יחסי בן-גוריון וד"ר ח' שיבא בשנות ה־50 שנערך ב־11 באוקטובר 1994, אמר ד"ר אליהו גילון (לשעבר קצין רפואה ראשי ורופא בתל-השומר) למחברת, שמכתבו של פרופ' מיכאלי מתאר את הפרשה כפי שהתרחשה.

5. מכתב אליעזר פרלסון אל ד"ר ארווין רבאו מ־2 בפברואר 1947, אה"ע IV/208/4530, תיקים א-ב: על יחסו של סורוקה לשירות הרפואי הצבאי ולעויבת רופאי בית החולים בילינסון לבתי החולים הצבאיים, ראה גם מכתב בחתימת משה סורוקה וד"ר שתקאי אל דוד בן-גוריון מ־5 ביולי 1949, אה"ע, תיקי מרכז קופת חולים, IV/243/3/56, תיק 1-202.

6. Hadassah, HMO – Negev Hospital, Proceedings of the 34th Annual Convention, Nov. 5–9 1948, Convention Hall, Atlantic City, pp. 209–210, New Jersey. הדסה ניו-יורק [להלן: א"ה], תיקי הדסה באר-שבע [ב"ש].

ועידת הדסה, בישר ד"ר אהרון בויונסקי, סגן מנהל הדסה בארץ, לד"ר עלי דייזיס, מנהלה החדש של הדסה בארץ, על ההחלטה:⁷

I was very happy indeed to hear of the Convention's decision to set up a district hospital in the Negev.

בהמשך מכתבו השתמש הד"ר בויונסקי במושג של פיתוח הנגב והדגיש את חשיבות עניין זה לא רק למדינת ישראל אלא גם לחיזוק פעולותיה של הסתדרות הדסה בארץ. כן הוחלט שבית החולים ייקרא על שמו של ד"ר חיים יסקי שהיה המנהל הרפואי של הדסה בארץ-ישראל בתקופת המנדט, ונהרג בשיירת הדסה להר הצופים (ד' בניסן תש"ח, 13.4.1948).

אפשרות הקמתו של בית חולים אזורי בנגב על ידי הסתדרות מדיצינית הדסה, עוררה התנגדות מיידית מצד קופת חולים. כאמור היחסים בין קופת חולים לבין הממשלה, לאחר שסירב מ' סורוקה להצעת בן-גוריון, היו מתוחים ביותר. פניית ממשלת ישראל אל ארגון הדסה להקים בית חולים בנגב הגבירה מתיחות זו ועוררה מחדש את התחרות הישנה, שהייתה קיימת בין קופת חולים הכללית להדסה, מאז שנות השלושים, בתחום האשפוז.⁸ ב-29 בנובמבר 1948, זמן קצר לאחר קבלת ההחלטה לבניית בית חולים בנגב על ידי הדסה, שלח הד"ר יוסף מאיר, המנהל הרפואי של קופת חולים ומנכ"ל משרד הבריאות באותה העת, מכתב אל רוז הלפרין, נשיאת הדסה בארצות-הברית, ובו ציין את הקשיים הנובעים מהקמת בית חולים של הדסה בנגב, אזור שבו קיים רוב של חברי קופת חולים (במיוחד בקיבוצים).⁹ לדבריו, הקמת בית חולים של הדסה בנגב אינה עולה בקנה אחד עם מדיניות הדסה בארץ, שנהגה להקים בתי חולים במרכזים עירוניים, צפופי-אוכלוסין, ובהתאם לצרכים המקומיים. הקמת בית חולים של הדסה באזור ריק מאוכלוסין, והשימוש בשמו של ד"ר חיים יסקי, נראו לד"ר יוסף מאיר כצעד שנועד בעיקר לצורכי פרסומת, להאדרת שמה של הדסה, ולהגברת התרומות בקרב יהודי ארצות-הברית. לדעתו, קופת חולים היא המיועדת לספק שירותי בריאות ורפואה לנגב ועל הדסה לסגת מהתוכנית.¹⁰

תגובת נשיאת הדסה, רוז הלפרין, לא איחרה לבוא. היא יצאה בחריפות נגד הסוּן

7. מכתב ד"ר א' בויונסקי אל ד"ר ע' דייזיס מ-10 בנובמבר 1948, עמ' 1, א"ה, תיקי הדסה ב"ש.
8. שפיה שורץ, 'קופת חולים הכללית: התפתחותה ועיצובה כגורם המרכזי בשרותי הבריאות בארץ', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב 1993, פרק ז, עמ' 141-162.
9. מכתב ד"ר מאיר אל רוז הלפרין מ-29 בנובמבר 1948; מכתב ד"ר מאיר אל רוז הלפרין מ-22 בדצמבר 1948; המכתבים בין הדסה לקופת חולים בנושא בית חולים בבאר-שבע הוכיחו נשכחות והתייחסו ליריבות הישנה בין הדסה לקופת חולים עוד מראשית שנות העשרים. המכתבים כללו האשמות הדדיות בנושא בזבוז כספים, ניהול חשבונות לקוי ועוד. א"ה, תיקי הדסה ב"ש.
10. ש.ש.

התוקפני וחסר הנימוס שנקט ד"ר מאיר במכתבו אליה; היא סתרה את מגמות הפרסום, את השימוש בכיכולי בשמו של ד"ר יסקי, להקמת בית החולים בנגב, ואת הטענה שזהו אמצעי להגברת התרומות של יהודי ארצות-הברית להדסה. בסיום מכתבה תקפה הלפרין את ד"ר מאיר על כוונותיה הנסתרות של קופת חולים להתחרות במגבית שמנהלת הדסה בארצות-הברית, וטענה שהגורם הכספי הוא שעומד בבסיס התנגדותה של קופת חולים להקמת בית חולים של הדסה בנגב.¹¹

לא במקרה העלתה הלפרין את נושא התרומות במכתבה. קופת חולים ערכה באותה תקופה מגבית בארצות-הברית לגיוס 1,500,000 דולר להקמת בית חולים לטיפול בנפגעי שיתוק ילדים (פוליו). הדסה, שבאותו זמן ערכה מגבית לשיקום פעולותיה בירושלים לאחר אובדן בית החולים בהר הצופים, חששה מן ההפסד של תרומות פוטנציאליות בגלל התחרות של קופת חולים בגיוס כספים.¹² ב-29 בדצמבר 1948, במכתב לרבקה שולמן מהנהלת הדסה בארצות-הברית, העלתה הלפרין בגלוי את השאלה, אם לא הגיע הזמן לפעול לצמצום פעילות קופת חולים בארצות-הברית, כדי להקטין את הפגיעה בגיוס הכספים של הדסה.¹³ לזיכרון בין הדסה לקופת חולים בשאלה, מי יקים בית חולים בנגב, היה אפוא היבט כספי בעל משקל.

התנגדות קופת חולים להקמת בית חולים של הדסה בנגב נדונה מידית בדרגים הממשלתיים. ב-13 בדצמבר 1948 נדונה שאלת הקמתו של בית חולים בנגב בפגישה בין שר העלייה והבריאות, משה שפירא (הפועל המזרחי), שר האוצר אליעזר קפלן ונציגת הדסה גבי אתל אגרונסקי. שר הבריאות ושר האוצר הבהירו לנציגת הדסה, שאין כל התחייבות ממשלתית קודמת לקופת חולים בנושא זה.¹⁴ למחרת, 14 בדצמבר, נבדקה סוגיה זו בשיחה בין שר הבריאות שפירא לבין ראש הממשלה דוד בן-גוריון. בן-גוריון אישר שאין בסיס להתנגדותה של קופת חולים, ובניית בית החולים בנגב תתבצע כמתוכנן בידי הדסה.¹⁵ קביעת בן-גוריון הייתה ברורה, לאור יחסיו המתוחים עם קופת חולים (קרי: הסירוב של סורוקה) ועמדתו שאין לתת לקופת חולים הכללית דריסת רגל בנגב. הדסה הייתה ארגון ניטרלי, חסר פניות פוליטיות, ומבחינה זו מתאים ביותר למדיניות בן-גוריון.

ב-17 בדצמבר 1948 הוציאה הדסה מזכר, שהדגיש את ההחלטה שכית החולים בנגב ייבנה על ידיה. היא ציינה שנסיונות הידברותה עם קופת חולים, ובעיקר עם

11. מכתב רוז הלפרין אל ד"ר מאיר מ-10 בדצמבר 1948. בתשובתה אליו טענה הלפרין, ששון מכתבו של ד"ר מאיר היה מעליב, בוטה וחסר נימוס; מכתב הלפרין לד"ר מאיר מ-17 בדצמבר 1948. בין השיטין מבצבץ איום מצד הדסה להפסיק את המגבית הכספית לקופת חולים בארצות-הברית, על המשמעות הפוליטית-כלכלית הנובעת מכך. א"ה, תיקי הדסה ב"ש.

12. שם.

13. מכתב [רוז] הלפרין אל שולמן מ-29 בדצמבר 1948, א"ה, שם.

14. תזכיר מ-17 בדצמבר 1949 על פגישה בין אתל אגרונסקי, נציגת הדסה, ובין שר האוצר ושר הבריאות, בנושא בית החולים בבאר-שבע. א"ה, שם.

15. שם.

ד"ר י" מאיר, בעניין זה היו לשווא. לדבריה, התנגדות קופת חולים קמה לאחר שהועלתה אפשרות מיקומו של בית החולים המרכזי לנגב בסמוך לקיבוץ נגבה. המזכר הדגיש, שהיות שמיקום בית החולים טרם נקבע, וההצעה למקם את בית החולים המרכזי לנגב ליד נגבה נפסלה בטרם נדונה, הרי שהתנגדות קופת חולים איננה רלוואנטית כל זמן שלא נקבע מיקומו העתידי המדויק של בית החולים. בנוסף נאמר, שהדסה אינה רואה עצמה חייבת להתייעץ עם קופת חולים בסוגיה זו, אלא עם הסוכנות היהודית והמוסדות המיישבים בלבד.¹⁶ דבר מהטענות ההדדיות, בדבר מניעים כספיים שעמדו בבסיס הוויכוח בין קופת חולים להדסה, לא נזכר.

ב-20 בדצמבר, בפגישה מרובעת בין גב' אגרונסקי, ד"ר דייוויס, מנהל הדסה בארץ, לוי אשכול, יו"ר הסוכנות היהודית וד"ר י" ויץ, יו"ר המגבית היהודית המאוחדת, נקבע שבית החולים האזורי לנגב יקום בבאר-שבע.¹⁷

בשלב הראשון נקבע שהדסה תיקח על עצמה את ניהול המרפאה ובית החולים הצבאי בן 25 מיטות שהוקם באתר בית החולים הממשלתי הבריטי ובשלב השני תבנה הדסה בית חולים חדש, אשר ישרת את כל האזור.¹⁸

באר-שבע בראשית שנות החמישים: ממינהל צבאי לשלטון אזרחי

באוקטובר 1949, שנה לאחר כיבוש העיר, ולאחר דיונים והכנות ממושכים בין צה"ל להסתדרות הדסה, הועבר בית החולים הצבאי כולו, על בנייניו ותכולתו, לידי הדסה, ונקרא כמתוכנן על שמו של ד"ר חיים יסקי.¹⁹ במקביל נפתחה בעיר מרפאת קופת חולים בניהולו של ד"ר יצחק שתל שהייתה כפופה למחוז רחובות. פתיחת בית חולים אזרחי בן 25 מיטות על ידי הדסה בבאר-שבע ופתיחת מרפאת קופת חולים היו הצעדים הראשונים בהפיכתה של העיר, שהייתה נתונה עד אז תחת שלטון צבאי, לרשות אזרחית.

תושביה הראשונים של באר-שבע מאז כיבושה היו ברובם חיילים משוחררים. בלחץ החיילים המשוחררים, שדרשו מן הממשלה לקבוע בהקדם עמדה ברורה וחד-משמעית ביחס לעתיד העיר ולאופן פיתוחה, הוכרזה באר-שבע ב-26 בפברואר 1950 לרשות מקומית בראשותו של דוד טוביהו. הכרזתה של באר-שבע כרשות מקומית

16. ש.ם.
17. מכתבי ד"ר ע' דייוויס, מנהל הדסה בארץ, אל גב' רוזנסון, יו"ר הנהלת הדסה ג'וינורק, מ-14 בינואר, 21 בינואר, 24 בינואר 1949. א"ה, ש.ם.
18. מכתבי ד"ר דייוויס אל רוזנסון מינואר 1949; מכתב ד"ר שיבר (שיבא) אל ד"ר דייוויס מ-19 בינואר 1949; מכתב ד"ר אברהם קצנלסון אל ד"ר דייוויס מ-14 בינואר 1949; פרוטוקול שיחת טלפון של ד"ר דייוויס עם ד"ר ג' יוספטל מ-17 בינואר 1949. א"ה, ש.ם.
19. מכתב ד"ר דייוויס אל רוזנסון מ-17 באוקטובר 1949; הודעת ד"ר ח"ש הלוי אל ד"ר דייוויס מ-5 בנובמבר 1949; דו"ח ראשוני של הדסה על כוח-האדם בבאר-שבע והוצאות שכר מ-1 באוקטובר. א"ה, ש.ם.

הביאה להפנייתם של אלפי עולים להתיישב בה, והוחלט שהעיר תשמש מרכז המינהל, הבריאות והמסחר לאזור הדרום.²⁰

הגל הראשון של העולים שהגיע לעיר מנה כ-6,500 נפש. העולים הגיעו מעיראק, תימן, רומניה וארצות צפון אפריקה.²¹ קשיי הקליטה וצורכי הבריאות המיוחדים של העולים העלו באופן מידי את שאלת תפקודם של שירותי הבריאות בעיר על סדר היום הציבורי, ובעיקר את יכולתו העתידית של בית חולים הדסה לספק שירותי אשפוז לאזור הגדול ביותר במדינת ישראל, אזור הדרום. גודלו של האזור ופיזור הרב של האוכלוסייה, מאילת ועד רחובות; אופייה של האוכלוסייה ושל ההתיישבות החדשה: קיבוצים, מושבים ועיירות, רובם ככולם עולים חדשים הנתונים בתהליכי קליטה קשים; קשיי התחבורה לבאר-שבע ולמרכז הארץ וחסרון כוח אדם רפואי קבוע ומבנה נאות לבית חולים – כל אלה החריפו את שאלת שירותי האשפוז. בית החולים הכפיל את מספר המיטות בתוך זמן קצר, אך תפקודו במבני הממשל התורכי הישנים העלה ספקות ביחס לעתיד. 'תושבי באר שבע לא התלוננו ...', ציין דוד טוביהו, 'רובם אף לא ידעו שאפשר להתלונן. העולים החדשים שביניהם עדיין לא השתחררו מחרדות המעבר לארץ אחרת, לחיים חדשים. רבים מהם עדיין לא הרימו ראש מעבר לטרדות היומיום שלהם ... אבל אנחנו הותיקים לא יכולנו שלא לראות את מצוקת האישפוז'.²² בסוף שנת 1952 מנתה אוכלוסיית באר-שבע 14,500 נפש ואוכלוסיית האזור 26,000 נפש;²³ בית החולים גדל עד לכדי 50 מיטות, אך לא היה די בכך. מצוקת האשפוז דרשה פתרון.

קופת חולים והממשלה: יחסי גומלין

השנים 1950 ו-1953 היו קשות לקופת חולים. בפברואר 1950 הוגש לשרת העבודה גולדה מאיר דו"ח ועדה בין-משרדית בנושא הביטחון הסוציאלי. בוועדה (שהחלה עבודתה בסוף 1948) השתתפו המנכ"לים של משרדי האוצר, הבריאות והסעד. למךכו ועדה נתמנה יצחק קנב (קניבסקי), יו"ר מרכז קופת חולים באותה תקופה.²⁴ ח"ש

20. 'י גרדוס, 'התפתחות התכנון העירוני בבאר שבע', ספר באר שבע (עורכים: 'י גרדוס וא' שטרן), ירושלים 1979, עמ' 182.

21. שם, עמ' 185.

22. דוד טוביהו, ריאיון: עשור לבית החולים המרכזי לנגב, קופת חולים, ינואר 1970, עמ' 4.

23. הלה טל, תולדות שרותי הרפואה בנגב, באר-שבע 1993, עמ' 43.

24. 'י קניבסקי, 'תכנית לבטוח סוציאלי במדינת ישראל', חקרי עבודה, 1-2 (דצמבר 1948), עמ' 8 ואילך; 'דין וחשבון הועדה הבינמשרדית לתכנון הביטוח הסוציאלי (1950)', תכנית לביטוח סוציאלי בישראל, משרד העבודה והביטוח העממי, תליאביב 1950; 'ח"ש הלוי, 'האירגון הפלורליסטי של שרותי הבריאות בישראל', בטחון סוציאלי (עורך: ר' יוליוס), 17 במארס 1979, עמ' 19. חיים שלום הלוי, חבר הנהלת הדסה ערב הקמת המדינה, היה סמנכ"ל משרד הבריאות בראשית שנות החמישים, בתקופת מינויו של ד"ר שיבא כמנכ"ל המשרד, והיה מעורב באופן אישי בתוכניות השונות לחקיקת חוק ביטוח בריאות באמצעות הביטוח הלאומי בתקופה זו. ארכיון ח"ש הלוי, בידי בנו שלמה הלוי, ירושלים.

הלוי ציין ש'כל הגופים שהעידו בפני הוועדה הבינמשרדית הביעו דעתם באופן גלוי, כי המדינה צריכה לקבל על עצמה את האחריות הישירה לניהול שירותי הבריאות'.²⁵ ד"ר ח' שיבא טען לפני הוועדה, כי 'ישנו רק פתרון אחד לבעיות הרפואיות בכל ארץ - ובישראל במיוחד - והוא הלאמת הרפואה'.²⁶ דברים דומים נאמרו גם על ידי ד"ר גיורא יוספטל, שעמד בראש מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית, גם על ידי ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב חבר בוועדה, וגם על ידי בן-ציון מיכאלי, נציג המועצות המקומיות בוועדה. בתזכיר של חבר המועצות המקומיות, שהתפרסם באותה תקופה, נתבע במפורש להקים שירות בריאות ממלכתי ולבטל את קיומן של קופות החולים. עמדה דומה הביעה גם ההסתדרות הרפואית.²⁷ למרות הדעות הנחרצות של חברי הוועדה ואלה שהופיעו לפניו בעד העברת שירותי הבריאות לידי המדינה וביטול קופות החולים, נמנעה הוועדה מלהמליץ באופן חד-משמעי, על הלאמת שירותי הבריאות, והמליצה על 'מיוזג קופות החולים ... וריכוז כל ענפי הביטוח במוסד אחד'.²⁸

הדלפה מוקדמת של דיוני הוועדה ומסקנותיה עוררה סערה ציבורית. העיתונות היומית, דבר, הארץ, על המשמר והבוקר, יצאה כנגד התחמקותה של הוועדה מקביעה פסקנית בדבר הצורך בביטול קופות החולים והקמת שירות בריאות ממלכתי.²⁹ קופת חולים הרגישה מאוימת וכמי שעתידה בסכנה.

במחצית 1950, זמן קצר לאחר פרסום מסקנות הוועדה הבין-משרדית, פרש ד"ר י' מאיר, מנכ"ל משרד הבריאות, מתפקידו. ד"ר מאיר, לשעבר המנהל הרפואי של קופת חולים, הואשם על ידי פקידים בכירים במשרד הבריאות בהעדפת קופת חולים באספקה ובתקציבים על פני שירותי הבריאות הממלכתיים.³⁰ הסכסוך במשרד הבריאות הגיע לריון בממשלה, ונתמנתה ועדת שרים בראשות בן-גוריון, ותכרים בה שר האוצר ושר הבריאות.³¹ בעקבות פסיקת הוועדה, שלא הביעה תמיכתה בד"ר

25. הוויכוח באספה הכללית, חקרי עבודה (לעיל, הערה 24), עמ' 127-145; הוועדה הבין-משרדית לתכנון הביטוח הסוציאלי, זכרון דברים של הישיבה מיום 19 במאי 1949, תיקי הביטוח הלאומי, ירושלים; שם, זכרון דברים של הישיבה מיום 27 באוקטובר 1949, תיקי הביטוח הלאומי, ירושלים; ח"ש הלוי (לעיל, הערה 24), עמ' 20.

26. ח"ש הלוי, שם.

27. ו' אבלס, 'בעד ביטוח חובה כללי', מכתב לחבר, בטאון ההסתדרות הרפואית הישראלית, 15 באוקטובר 1948; 'במירוץ הסלף', מכתב לחבר, 1 בנובמבר 1950.

28. תכנית לביטוח סוציאלי בישראל (לעיל, הערה 24), עמ' 37-38, 137.

29. ידיעות ראשונות על עבודת הוועדה נמסרו בעיתונות היומית ובעיתוני ההסתדרות הרפואית כבר בשלהי 1948; מכתב לחבר, 15 באוקטובר 1948, 1 בנובמבר 1948; 'מתכננים ביטוח סוציאלי כללי', הארץ, 17 בנובמבר 1948; העיתונות המשיכה לעסוק בכך גם במהלך שנת 1949 ושנת 1950: 'לקראת ביטוח סוציאלי מקיף', הארץ, 32 במארס 1949; 'קופת חולים והמדינה', דבר, 16 ביוני 1950; 'צער ראשון להלאמת הרפואה', הבוקר, 7 במארס 1950; 'ביטוח רפואי ממשלתי לא על ידי קופת חולים', הבוקר, 8 במארס 1950.

30. מכתב אליעזר פרי (פרלסון) אל גולדה מאיר מ-27 בספטמבר 1950, אה"ע IV/243/1/8.

31. שם.

מאיר, הוא התפטר מתפקידו. במקומו התמנה ד"ר חיים שיבא. התפטרותו של ד"ר מאיר ומינויו של ד"ר שיבא הקשו מאוד על תפקודה של קופת חולים הכללית, שאיבדה עתה את השפעתה במשרד הבריאות באמצעות ד"ר מאיר.³² בקיץ 1950, ימים ספורים בטרם כניסתו לתפקיד, הגיש ד"ר שיבא לבן-גוריון תוכנית להלאמת שירותי הבריאות והקמת שירות בריאות ממלכתי.³³ בהמשך, בחורף 1950/1951, קבע ד"ר שיבא, שהשירות הרפואי של צה"ל ימשיך את הטיפול הרפואי בתושבי המעברות, והגביל את עבודת קופת חולים בתחום זה.³⁴ היה זה המשך למדיניות שנקט ד"ר שיבא עוד בהיותו ראש השירות הרפואי הצבאי. בשנים 1951-1952 הביא ד"ר שיבא פעמים מספר את היחסים בין הממשלה ומשרד הבריאות ובין קופת חולים לידי משבר על רקע דרישתו האולטימטיבית משרי הבריאות ומראש הממשלה דוד בן-גוריון להלאים את קופת חולים ולהקים שירות רפואי ממלכתי.³⁵ במקרים רבים איים בהתפטרות, אם לא ייעשו בהקדם צעדים הנדרשים להגשמת הממלכתיות בשירותי הבריאות. אל קשיי תפקודה של קופת חולים בתקופת ד"ר שיבא נוסף גם הקושי לעבוד תחת ניהולם של שרי הבריאות והסעד הדתיים. 'יחסו הפנימי של ד"ר שיבר [שיבא] במשך השנים האחרונות לקופ"ח הוא שלילי', כתב אליעזר פרי (פרלסון), שהיה מנהל קופת חולים בתקופת המנדט, אל גולדה מאיר, שרת העבודה '... וזה מתבטא בצורות שונות, גלויות וניסיונות ולא נוכל להתעלם מכך ... עמדתו זו גורמת לכך שמסביבו מצטברים אנשים שונים שיש להם חשבונות שונים עם קופ"ח. ובאותה ההזנחה כלפי משרד הבריאות שנוהג מ. שפירא ... קל לנו לתאר מה תהיה התפתחות הדברים ...'.³⁶

בדצמבר 1952, עם כינונה של ממשלת ישראל הרביעית, נתמנה יוסף סרלין, ממנהיגי מפלגת הציונים הכלליים לשר הבריאות. סרלין, חסיד של ביטוח בריאות ממלכתי, הבטיח לפעול במלוא המרץ לקידום העניין. עמדת סרלין ותמיכתו בד"ר שיבא הביאו את יחסי קופת חולים עם משרד הבריאות לידי משבר חדש. 'עכשיו אמנם יהיה יותר קשה למזג קופ"ח עם המדינה', רשם בן-גוריון ביומנו ב-27 בדצמבר, 'אבל לאחר הבחירות להסתדרות יתכן הדבר ויש להכשיר לבבות'.³⁷ משבר היחסים

32. שם.

33. שם; ד"ר שיבא מציע מנגנון מאוחד לקופ"ח ולמשרד הבריאות, דבר, 18 בנובמבר 1951.

34. דני נדב, 'צה"ל במעברות', שבוע הרפואה ה-9, כינוס האגודה הישראלית לתולדות הרפואה והבריאות, ירושלים, יוני 1993.

35. דני נדב, 'העברת בית חולים 5 (תל-השומר) לידי הממשלה', כינוס האגודה הישראלית לתולדות הרפואה והבריאות, ירושלים, נובמבר 1994; פרופ' דן מיכאלי, ריאיון בנושא ד"ר חיים שיבא ותל-השומר, 11 בדצמבר 1994; ד"ר אליהו גילון, ריאיון בנושא היחסים בין בן-גוריון וד"ר ח' שיבא בשנות החמישים, 11 באוקטובר 1994.

36. מכתב א' פרי אל ג' מאיר מ-27 בספטמבר 1950, אה"ע IV/234/1/8.

37. יומן בן-גוריון, 27 בדצמבר 1952, אב"ג.

הקריף בין קופת חולים למשרד הבריאות הביא להקמתה של ועדה חשאית מטעם ההסתדרות לדון בסוגיה זו ולגבש עמדה.³⁸ קופת חולים נלחמה אפוא על קיומה.

משבר האשפוז בבאר-שבע בראשית שנות החמישים

בראשית 1953 החל ראש עיריית באר-שבע, דוד טוביהו, ללחוץ על הסתדרות מדיצינית הדסה להרחיב את בית החולים הקיים. נערכה תוכנית ראשונית בידי האדריכל ריינר, שכללה בניית קומה נוספת והגדלת יכולת האשפוז של בית החולים ל-200 מיטות.³⁹ במקביל הוצע לטוביהו להרחיב את תפוסת בית החולים על ידי הוספת צריפים, עד שתתבצע תוכנית הבנייה. טוביהו פסל מיד את ההצעה, משום שצריפים לא התאימו לאקלים הנגב. נותרה אפוא תוכנית הבנייה להרחבת בית החולים הקיים. הסתדרות מדיצינית הדסה עמדה באותה שנה בעיצומה של הכנת תוכניות הבנייה להקמת המרכז הרפואי בעין-כרם, שאמור היה להחליף את המרכז הרפואי על הר הצופים, שננטש במלחמת השחרור. תוכנית הבנייה בעין-כרם הייתה אמורה להימשך כעשר שנים. הדסה הייתה מוכנה לבנות את הקומה הנוספת בבית החולים בבאר-שבע, אך הודיעה לטוביהו שיהיו עסוקים כ-10 שנים בבניה זו [בעין-כרם - ש"ש] ועד שלא תושלם, לא יוכלו להתפנות להקמת בית חולים חדש בבאר שבע.⁴⁰ צריך היה לחפש פתרון אחר או לפנות לקופת חולים.

בסוף שנת 1953 פנה לראשונה דוד טוביהו אל משה סורוקה, המנהל האדמיניסטרטיבי של קופת חולים, על מנת לגבש פתרון למצוקת האשפוז בבאר-שבע בעזרת קופת חולים. הרעיון: בניית בית חולים מרכזי לנגב בבאר-שבע, בידי קופת חולים. אבני הנגף של הרעיון - דוד בן גוריון, ראש ממשלת ישראל; משרד הבריאות ושר הבריאות יוסף סרלין; וההסתדרות, מוסד האם של קופת חולים.

עמדת הממשלה

הנגב, לדעת בן-גוריון, צריך היה להיות מוקד הממלכתיות. 'הממשלה', טען בן-גוריון, 'ולא קופת חולים, היא שחייבת לבנות בית חולים בבאר-שבע שישרת את כל תושבי הנגב'.⁴¹ לפיכך, אין לאשר לקופת חולים לעסוק בבניית בית חולים בעיר. על

38. זרטל (לעיל, הערה 3), עמ' 112-113.

39. עשור לבית החולים המרכזי לנגב, מרכז קופת חולים, ינואר 1970, עמ' 4.

40. שם.

41. על עמדת בן-גוריון ביחס לבניית בית חולים בבאר-שבע ראה: ראובן קליגלר, מנהלו הראשון של מחוז הנגב בקופת חולים, ריאיון מודפס מ-20 באוגוסט 1980, עמ' 3, ארכיון טוביהו, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; זרטל (לעיל, הערה 3), עמ' 117; על עמדת בן-גוריון ביחס לנגב בשנים אלה ראה בהרחבה: ספר הנגב (עורכים: א' ומ' תלמי), תל-אביב תשי"ד,

תושבי באר־שבע והנגב להתאזר בסבלנות עד שמשרד הבריאות יבנה בעיר בית חולים. תאריך הביצוע – לא ידוע. מסירת הנגב לקופת חולים לא באה אפוא בחשבון.

גם התפטרות בן־גוריון, בינואר 1954, מראשות הממשלה, ומינויו של משה שרת במקומו לא שינו את המצב. למשה שרת לא היה כל אינטרס בסוגיה מי יבנה את בית החולים המרכזי לנגב, וסביר להניח גם שהוא לא היה מעוניין להתעמת בנושא זה, לאור הקשיים הקואליציוניים והמשרדים הממשלתיים התכופים שהתפתחו בין מפא"י לשותפותיה, משברים אשר דחקו את ענייני הבריאות לפינה.⁴²

גם עמדת שר הבריאות, יוסף סרלין, חבר מפלגת הציונים הכלליים, הייתה נחרצת כנגד כניסת קופת חולים לבאר־שבע. מדיניות הבריאות של סרלין פעלה מראשיתה במגמה להרחיב את שליטתו של משרד הבריאות במערכת הבריאות כולה, לצמצם את תחומי עבודתה של קופת חולים הכללית ולפעול להלאמתה ולהעברתה לידי המדינה.⁴³ אמנם ד"ר שיבא, המתנגד העיקרי של קופת חולים, פרש בסוף שנת 1953 ממשרד הבריאות ופנה לניהול המרכז הרפואי בתל־השומר, אך יסודות המדיניות שגיבש בקרב הפקידות הבכירה במשרד הבריאות לחסום את התרחבותה של קופת חולים, המשיכו להיות הקו המנחה של משרד הבריאות. לא היה אפוא כל סיכוי לקבל אישור ממשלתי לבניית בית חולים בבאר־שבע על ידי קופת חולים.

עמדת ההסתדרות

התנגדות לבניית בית חולים בבאר־שבע על ידי קופת חולים נשמעה גם מבית – מההסתדרות, ארגון־האם של קופת חולים.

עמ' 125–126; ד' בן־גוריון, חזון ודרך, תל־אביב 1951, עמ' 270–273; 13–9; 269–261; [ה]נגב יהיה בתקופה הקרובה מרכז פורח להתישבות המונית, דבר, 30 באפריל 1952; 'הנגב מצפה', ההתישבות האזורית, מפלגת פועלי ארץ ישראל, תל־אביב 1954, עמ' 7–3.

42. בשנים 1950–1955 נערכו שלוש מערכות בחירות, הממשלה התחלפה שש פעמים, בן־גוריון התפטר ארבע פעמים ומשה שרת פעמיים. המשברים הקואליציוניים העיקריים היו באוקטובר 1950, פברואר 1951, דצמבר 1952, דצמבר 1953 ויוני 1955. באוגוסט 1954 התפלגה מפ"ם והוקמה אחדות־העבודה. כוחה של מפא"י עלה וירד אף הוא לסירוגין, ובבחירות לכנסת השלישית (יולי 1955) זכתה רק ב־40 מנדטים. אטלס כרטא לתולדות מדינת ישראל, שנים ראשונות (עורכים: י' ואלך, מ' ליסק וא' נור), ירושלים 1978, עמ' 88–89.

43. דבר, 31 במאריס 1955. יוסף סרלין, שפעל באופן נמרץ להחלת הממלכתיות בשירותי הבריאות ולהלאמת קופת חולים, יום בשנת 1954 ועדה להכנת חוק ביטוח בריאות ממלכתי באמצעות הביטוח הלאומי (קרי: ניתוק הקשר הכספי בין קופת חולים להסתדרות). הצעת החקיקה שהייתה חלק מקווי היסוד של ממשלת ישראל השביעית, אושרה על ידי הכנסת בקריאה ראשונה ב־3 בנובמבר 1955, כאשר שר הבריאות כבר לא היה סרלין, אלא ישראל ברזילי. הצעת החוק לא הגיעה לדיונים מתקדמים. תוכנית לביטוח בריאות כללי לישראל, מדינת ישראל, הוועדה לחכנון ביטוח בריאות כללי, ירושלים 1959, עמ' 3.

שאלת עתידה של קופת חולים במדינת ישראל העסיקה את ההסתדרות עוד בטרם התעוררה פרשת בית החולים בבאר־שבע. בין החלטת האו"ם בנובמבר 1947 להכרזה על הקמת המדינה, במאי 1948, הקימה ההסתדרות ועדה מיוחדת לבדיקת הנושא. הוועדה, שפעלה מטעם המכון לחקר סוציאלי שליד ההסתדרות, הכינה תוכנית לביטוח סוציאלי במדינה העתידה לקום. למרות המלצת הוועדה לשמור על מערכת הביטוח הסוציאלי במסגרת ההסתדרות, ציינו אהרון בקר ופנחס לכוון, שהיו בין חברי הוועדה, ששירותי הבריאות במדינת ישראל יהיו צריכים להתחלק בין ההסתדרות לבין הממשלה, ושללהסתדרות 'אין עניין בזה שהשירותים י שארו רק שלה'.⁴⁴ גישה זו באה לידי ביטוי פעמים רבות נוספות גם במסגרת הוועדה הבין־משרדית שמינה שר האוצר קפלן (נובמבר 1948), גם בוועדה הסודית לבדיקת היחסים של קופת חולים עם משרד הבריאות שהקימה ההסתדרות בראשית 1953, וגם בשיחות שניהלו ראשי ההסתדרות עם ד"ר שיבא. בספטמבר 1954, לאחר פגישה בין משה סורוקה למרדכי נמיר, מזכיר ההסתדרות, בנושא היחסים בין קופת חולים להסתדרות, כתב סורוקה לחבר:

מצאתיך מזועזע ואמונתך התערערה לאחר ששמעת את הדיעות יוצאות במפורש מפי השליט [נמיר - ש"ש]. כשלעצמי אין הדבר בבחינת חדש והנני שרוי בויכוח זה למעלה מעשר שנים, ולפרקים אף בצורה הרבה יותר חריפה ... בעבר הלא רחוק חרדו להתמוטטותה של קופת חולים שתביא עמה אסון על ההסתדרות. ואילו עתה הפחד הוא שקופ"ח חזקה יותר מדי וכי החבר רואה ומכיר בקופ"ח את ההסתדרות ... לפי עניות דעתי אין לקופ"ח הרבה דרכים וברירות. ל ה י ו ת פרושו: המשכת קיומה של קופ"ח, הרחבתה ופיתוחה, ל ח ד ו ל פרושו העברת תפקידיה למדינה (כפי שנעשה לחינוך) ואזי כל הבעיות פתורות באופן הפשוט ושיגרת. היש מי שיעזו לעשות זאת כיום?⁴⁵

כאשר ניסה ראובן קליגלר, מנהל מחוז הנגב של קופת חולים, לשכנע את סורוקה להיענות לבקשות טוביהו ולבנות בית חולים בבאר־שבע, טען סורוקה: 'הם יהרגו אותי, הם יסקלו אותי באבנים אם אכנס עכשיו לבניה של בית חולים בבאר שבע'.⁴⁶ קופת חולים לא הייתה בעמדה שאפשרה לה להיענות לבקשות טוביהו ובאר־שבע. שאלת בנייתו של בית חולים בבאר־שבע נותרה ללא פתרון. ביוני 1955 התפטר משה שרת מתפקידו וממשלת ישראל נכנסה למשבר ממשלתי נוסף שהיה מן הקשים בתולדותיה. בהצבעת אי־אמון שהוגשה על ידי סיעת חרות על

44. חקרי עבודה (לעיל, הערה 24), עמ' 8; ח"ש הלוי (לעיל, הערה 24) עמ' 19.

45. מכתב סורוקה מ'16 בספטמבר 1954, אה"ע IV/104א32.

46. משה סורוקה, ריאיון מודפס, עשור לבית החולים המרכזי לנגב, ינואר 1970, עמ' 3. לדעת עדית זרטל "הם" היו בן־גוריון ומשרד הבריאות וההסתדרות ... ראה זרטל (לעיל, הערה 3), עמ' 119.

רקע פרשת קסטנר נמנעו הציונים הכלליים. בעקבות המנעותם הגיש שרת את התפטרותו וגרם בכך להתפטרות הממשלה כולה. מיד לאחר מכן הרכיב שרת ממשלה חדשה, בלי הציונים הכלליים. בממשלה זו קיבל דב יוסף, שר הפיתוח מטעם מפא"י, את תיק הבריאות. ביולי 1955 התקיימו הבחירות לכנסת השלישית. הממשלה הקודמת, ובה דב יוסף כשר הבריאות, המשיכה לכהן עד הקמת הממשלה החדשה בראשות בן-גוריון בנובמבר 1955. לתפקיד שר הבריאות בממשלת בן-גוריון התמנה ישראל כרול, חבר מפ"ם וידיד אישי של דוד טוביהו. מינוי שר בריאות סוציאליסטי, בשונה משרי הבריאות הקודמים (שהיו דתיים או ציונים-כלליים), העלה על הפרק לראשונה את האפשרות לשינוי עמדת משרד הבריאות ביחס לקופת חולים ולבניית בית חולים של קופת חולים בבאר-שבע, על ידה.

בנובמבר 1955, במקביל להרכבתה של ממשלה חדשה בידי דוד בן-גוריון ולחילופי שרי הבריאות (דב יוסף ביוסף סרלין), פנה משה סורוקה לדב ביגון, נציג הסתדרות בארצות-הברית, שיחפש מקור כספי למימון בנייתו של בית חולים בנגב.⁴⁷

הנחת היסוד של סורוקה הייתה, שהשינויים הפוליטיים התכופים במדינה עשויים לגרום לשינוי עמדות בשאלת כניסתה של קופת חולים לבניית בית חולים בנגב ובבאר-שבע ולפיכך עליו להכין את התשתית הכלכלית, כך שבבוא שעת הכושר הפוליטית תהיה קופת חולים מוכנה להתחיל מיד בתכנון ובבנייה וההודמנות לא תוחמץ.

ב־30 ביולי 1955, במכתב לידידו קופמן, העלה לראשונה סורוקה על הכתב את שיקוליו, חששותיו והפעולות שנקט במגמה לסלול לקופת חולים את הדרך לנגב. 'איני יכול להתפאר שעתה הכל כבר ברור לי, ועדין קשה לנחש כיצד יפול דבר אך התקדמתי במחשבותי וקבעתי לי קו פעולה מנחה למטרה הנכספת בתקווה שיהא שכר לפועלנו...'⁴⁸ בשולי מכתבו כתב הערה (בכתב יד) לד"ר טובה ברמן-ישורון חברת ההנהלה הרפואית של קופת חולים: 'תקראי מכתב זה לידיעתך האישית בלבד, בכדי שתדעי על העניין שמא יאיר לנו המזל ויצלח הדבר.'⁴⁹ סורוקה נימק את הפנייה לבאר-שבע בשתי סיבות: האחת, הלחץ הגדל והולך של תושבי הנגב על בית החולים

47. מכתב סורוקה אל דב ביגון מ־14 בנובמבר 1955, אה"ע IV/104/17, תיקים א-ב.

48. מכתב סורוקה אל קופמן מ־30 ביולי 1955. המכתב מתאר, בין השאר, את הסיבות לכשלון קופת חולים לקבל אישור להקמת בית חולים ליולדות באשקלון. סורוקה הדגיש שהתנגדות משרד הבריאות לתוכנית עוררה את הפרציה הציונית בדרום-אפריקה, שהייתה החברה המיישבת במקום, להתנגד ליוזמת קופת חולים, בטענה שלא ייתכן שבית החולים שייבנה במקום יהיה בעל אוריינטציה פוליטית, 'ושביה"ח יהא שייך לכלל ישראל ולא לקופ"ח עצמה [כלל ישראל פרושו משרד הבריאות - ש"ש]'. סורוקה ציין שהפנייה לאשקלון הייתה בתקווה שיהא יראש גשר בנגב שיתרחב בעתיד לבי"ח אזורי' ושיקל את הלחץ מעל בית החולים קפּלן. אה"ע IV/104b17.

49. ש.ם.

קפלן, בית החולים הדרומי ביותר של קופת חולים. השנייה, הרצון להרחיב ולחזק את מעמדה של קופת חולים לנוכח מגמות הממלכתיות במדיניות של ממשלות ישראל המתחלפות. הודעת הדסה במחצית 1955 על פרישתה הסופית מבאר־שבע וסירובה להצעת קופת חולים לשותפות בבניית בית חולים חדש בעיר זירוו את פעולות קופת חולים באיתור מקורות מימון אפשריים לתוכנית בית החולים.⁵⁰

באוגוסט 1955 יצר דב ביגון, נציג ההסתדרות בארצות־הברית, מגעים עם דוד דובינסקי, נשיא איגוד תופרי בגדי הנשים בארצות־הברית. דובינסקי וארגונו היו מוכנים לתרום סכום של כמיליון דולר להקמת בית חולים בנגב, בית חולים שישא את שם הארגון וגשיאו.⁵¹ פניית קופת חולים לדובינסקי לבניית בית חולים בנגב, בלי לציין את מיקומו המיועד - באר־שבע - נעשתה בעיקרה לנוכח עמדת ההסתדרות בנידון.

הפנייה לגיוס כספים בארצות־הברית הייתה מותנית באישור ההסתדרות. אי־הסכמת ההסתדרות הייתה עלולה להכשיל את התוכנית. ההסתדרות, ומרכזי נמיר בראשה, שהתנגדו נמרצות שנה קודם לכן לכניסת קופת חולים לבניית בית חולים בבאר־שבע, עמדו עדיין בהתנגדותם העקרונית, אך יעדה של זו שונה. לא עוד התנגדות לבניית בית חולים בנגב אלא התנגדות לבנייה בבאר־שבע. לדעת נמיר, בית החולים צריך להיבנות דרומית לבאר־שבע, קרוב יותר לדימונה, לירוחם, או אף לשדה־בוקר, מקום מושבו של בן־גוריון.⁵²

עמדת ההסתדרות הכריחה את סורוקה להעמיד פנים, וגיוס הכספים נעשה תחת הכותרת הכללית 'בית חולים בנגב'. 'במסיבות הקיימות הצעתנו לדובינסקי צריכה להיות כללית "לבניית ביי"ח בנגב" מבלי לסמן המקום המדוייק', כתב יצחק חסקין, נציג מגבית ההסתדרות בארצות־הברית, לסורוקה,⁵³ וסורוקה אישר. סורוקה תכנן

50. שם. סורוקה הזכיר במכתבו הצעה של קופת חולים להדסה באר־שבע לבנות בשותפות את בית חולים חדש בעיר. קופת חולים אף הסכימה שבית החולים ייקרא על שם ד"ר חיים יסקי ויהווה המשך לבית החולים הקיים. הנהלת הדסה סירבה בכל תוקף ופסלה כל שותפות אפשרית עם קופת חולים.

51. הנימוק ששכנע את דובינסקי היה שבית החולים יהיה 'כאבן פינה בתכנית הפיתוח והבטחון של הנגב'. מכתב דב ביגון לסורוקה מ־28 באוקטובר 1953. ביגון ציין במכתבו, שלא קל היה לשכנע את דובינסקי. דובינסקי ציין לפני ביגון, שאמנם רוב פקידי הארגון (כ־90%) הם יהודים, אך לעומת זאת רוב חברי הארגון (כ־80%) אינם יהודים, וקשה היה לשכנעם בצדקת תרומה זו. סיכום שיחה בין משה ברטל, יצחק חסקין ומשה סורוקה מ־28 באוגוסט 1955. בין הקשיים שציין סורוקה לסיים העיסקה היו נסיונות של גורמים הסתדרותיים אחרים לשכנע את דובינסקי שיתרום להקמת איצטדיון בחיפה, וכן ניסיון של יצחק עיריית חיפה, לשכנע את דובינסקי שיתרום להקמת איצטדיון בחיפה, וכן ניסיון של יצחק מרום להשיג ממנו תרומה למימון הציוד של כתי הספר של רשת עמל. כל הנסיונות נעשו במהלך המשא ומתן של קופת חולים עם דובינסקי, וללא התערבותה של הנהגת ההסתדרות. אה"ע, תיקי מרכז קופת חולים, IV/104/17.

52. מכתב "חסקין לסורוקה מ־1 בספטמבר 1955, אה"ע IV/104/17.

53. שם.

שדובינסקי יביא את תרומתו כמתנה לזועידת ההסתדרות, שעמדה להתקיים בנובמבר של אותה שנה. למתנה כזאת, גרס סורוקה, לא יוכלו ההסתדרות וממשלת ישראל להתנגד.

הסכמתה העקרונית של ההסתדרות לגיוס כספים להקמת בית חולים בנגב לא הייתה ללא תנאי. הסכמים כספיים קודמים, בין קופת חולים להסתדרות, קבעו שמכל תרומה הניתנת לקופת חולים תקבל ההסתדרות 60%.⁵⁴ מימוש ההסכם היה מותיר את קופת חולים ללא אמצעים כספיים מספיקים להשלמת בניית בית החולים. בראשית המשא ומתן עם דובינסקי ניסתה קופת חולים להמיר את התרומה המיועדת בהלוואה לטווח ארוך. ההסכם הכספי עם ההסתדרות, שהתייחס לתרומות בלבד, היה מותיר לקופת חולים את כל הסכום במקרה של הלוואה, סכום שהיה מאפשר לה בנייה מלאה ללא עיכובים של בית חולים גדול בנגב. להמרת התרומה בהלוואה סירבה ההסתדרות, וקופת חולים נאלצה להיכנע, על מנת לקבל את אישורה הכללי של ההסתדרות לתוכנית ולהגיע להסכם הבא בינה לבין הוועד הפועל:

בהסכם שנחתם בין הנהלת המגבית של ההסתדרות בארצות הברית ובין הח' דובינסקי על השתתפות של מליון דולר במשך 4 שנים בהקמת ב"ח בנגב ע"ש דובינסקי סוכם כדלקמן:⁵⁵

א. בסכום של מליון דולר שמגבית ההסתדרות תקבל מדובינסקי, תהיה חלקה של קופ"ח - 400,000 (ארבע מאות אלף) דולר.

54. הסכם בין הוועד הפועל של ההסתדרות לקופת חולים הכללית מ-4 בדצמבר 1955, עמ' 1-2, אה"ע IV/104/17. החששות של קופת חולים מתביעותיה הכספיות של ההסתדרות לא היו רק לגבי תרומת דובינסקי. כאשר ליירי דייויס מקנדה הביעה רצונה להשאיר את עזבונה לקופת חולים ולכתוב צוואה בהתאם, ביקש סורוקה מדב ביגון לשמור עניין זה בסוד, כי 'עלול עניין זה להסתבך בינינו ובין המגבית, קרי שההסתדרות תחשב סכום זה כפיצוי או תמורה על חלקנו השוטף. רצוני איפוא שהדבר יובטח ברורות ופשוטות שזוהי תרומה מיוחדת בצורת צוואה לקופ"ח בלבד. אקוה שכך הדבר [ההדגשה במקור - ש"ש]. מכתב סורוקה אל ביגון מ-14 בנובמבר 1955 בנושא ניסוח הצוואה לסובת קופת חולים; מכתב ביגון אל סורוקה מ-27 באוקטובר 1955, בנושא צוואתה של ליירי דייויס. אה"ע IV/104a17.

55. הסכם בין הוועד הפועל של ההסתדרות לבין מרכז קופת חולים כדבר פרויקט לבניין בית חולים בנגב על שם INTERNATIONAL בארצות-הברית מ-4 בדצמבר 1955, תוספת להסכם שבין הוועד הפועל של ההסתדרות לבין מרכז קופת חולים מיום 4.12.1955 בעניין בית חולים בנגב, אה"ע, שם. למרות שבדצמבר 1955, דובר גלויות על כך שבית החולים ייבנה בבאר-שבע, התעקשה ההסתדרות להמשיך ולהשתמש במושג הכללי 'בית חולים בנגב'. בנוסחי שני ההסכמים לא מוזכרת כלל המלה באר-שבע. ניתן לייחס זאת להשפעת מרדכי נמיר, שהתנגד להקמת בית החולים בעיר, או לגורמים אחרים שקיוו שמיקומו של בית החולים ישונה. הנחה אפשרית נוספת היא, שידעו על התנגדותו של בן-גוריון לתוכנית הבנייה בבאר-שבע ושראשי הוועד הפועל השתמשו בביטוי הכללי 'נגב' כדי לא להחריף את יחסי ההסתדרות עם הממשלה. בדיוני הוועד הפועל של ההסתדרות וביומן בן-גוריון אין איזכורים בסוגיה זו, ולכן הנחות אלה דורשות עדיין הוכחה.

המאבק הפוליטי על הקמת בית חולים מרכזי לנגב

- ב. קופ"ח תקבל את חלקה בפועל מאת המגבית מכל תשלום שדובינסקי יכניס למגבית בשעור יחסי לחלקה.
- ג. מכל תוספת שהמגבית תקבל מדובינסקי למטרה זו מעל מליון הדולר הנ"ל, ועד למליון ורבע דולר, תקבל קופ"ח חלק חמישי מהתוספת הנ"ל ...

להסכמת ההסתדרות לבניית בית חולים מרכזי של קופת חולים הייתה אפוא התניה כספית ברורה. מייד לאחר חתימת ההסכם עם ההסתדרות כתב סורוקה לנציגי המגבית בניו-יורק:

יש להצטער שעובדה זו על היקף ההשקעה לא נימסרה לדובינסקי ולחבריו, שידע כי תרומתו מהוה חלק בלבד של ההשקעה והנותר יושקע על ידי צבור חברי ההסתדרות. אצל אנשי דובינסקי נוצר הרושם המוטעה שהם בלבד מקימים את ביה"ח באמצעי תרומתם זו ... קופת חולים נכנסת בהכרה מלאה בעול כספי זה, מתוך תקווה ובטחון שכל הכוחות ההסתדרותיים והציבוריים יסייעו בידה להקים מפעל זה שיש לו ערך חיוני לצרכי ההתפתחות של הנגב. ועם אמונה זו לנגד עינינו, נכנסנו לעניין כאשר ניכנסנו.⁵⁶

באוקטובר 1955, בשיאו של המשבר הממשלתי, גיבש סורוקה את מסגרת המימון העתידי להקמת בית חולים בנגב. במקביל להבטחת התרומה מדובינסקי, פתחה קופת חולים במגעים עם פנחס ספיר, שהיה אז המנהל הכללי של משרד האוצר, במטרה להבטיח הלוואה באמצעות אמפ"ל (חברה-בת של בנק הפועלים), בערבות הסוכנות היהודית, כדי להשלים את הסכומים החסרים לבנייה המתוכננת. הסכמתו העקרונית של ספיר לדון בהקמת ביה"ח לאיזור ההתיישבותי הגדל והולך בנגב,⁵⁷ ותמיכת ד"ר גיורא יוספטל, יו"ר מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית, בתוכנית⁵⁸ אפשרו

56. מכתב סורוקה להמלין, ביגון וסטולרסקי בניו-יורק מ-15 בינואר 1956. אה"ע IV/104x17.

57. מכתב סורוקה אל ספיר מ-18 באוקטובר ומ-10 בנובמבר 1955, אה"ע IV/104/17. זמן קצר לאחר מכן, בנובמבר 1955, נתמנה פנחס ספיר לשר המסחר והתעשייה בממשלת בן-גוריון.

58. מכתב סורוקה אל יוספטל מ-6 בנובמבר 1955, שם; מכתב יוספטל לסורוקה מ-13 בנובמבר 1955, שם; מכתב ספיר אל סורוקה מ-16 בנובמבר 1955, שם; מברק סורוקה אל ספיר מ-20 בנובמבר 1955, שם; מברק סורוקה אל יוספטל מ-20 בנובמבר 1955, שם; מכתב יוספטל אל סורוקה מ-23 בנובמבר 1955 ומכתב סורוקה אל יוספטל מ-30 בנובמבר 1955, שם. ההתכתבות התכופה באה להשיג תיאום והסכמה בין פנחס ספיר ממשרד האוצר לדיד גיורא יוספטל מהנהלת הסוכנות בשאלת ההשתתפות במימון בית חולים של קופת חולים בבאר-שבע ובהסדרת ערבות הסוכנות להלוואות שביקשה קופת חולים מאמפ"ל. יוספטל תמך ללא הסתייגות בתוכנית בית חולים של קופת חולים בבאר-שבע. את הסכמתו נימק במלים

לסורוקה להכין טיוטת הסכם ראשונה בין קופת חולים לעיריית באר-שבע: 'ח' טוביהו היקר, ר"ב מעביר לך לעיון טיוטת הסכם בדבר הקמת בית חולים בבאר שבע, השמטתי כמה פרטים שיהיו נדונים מתוך מגע. אנא עיין בו לפני פגישתנו, בברכה, מ. סורוקה'.⁵⁹

יחד עם סיכום התשתית הכספית פנה סורוקה לאדריכל אריה שרון, שיכין תוכנית ראשונה לבית החולים. למרות בטחונה האישי במהלכו, חשש סורוקה להתחייב בפני שרון על מיקומו המדויק של בית החולים, ולכן ביקש תוכנית כללית, ללא הגדרת השטח המיועד. שרון, שעבד עם סורוקה בפרויקטים קודמים, נענה לדרישה הלא-מקובלת והחל בעבודה.⁶⁰ התנאים היסודיים היו ערוכים אפוא להקמתו של בית חולים בבאר-שבע, אבני הנגף שנותרו היו התנגדות בן-גוריון והתנגדות משרד הבריאות. כינונה של ממשלה חדשה ב-3 בנובמבר 1955 ומינויו של ישראל ברזילי, חבר מפ"ם, לשר הבריאות, היו ההודמנות שסורוקה ציפה לה.

קווי היסוד של ממשלת ישראל השביעית, בראשותו של דוד בן-גוריון, כללו כוונה להנהיג ביטוח בריאות חובה באמצעות המוסד לביטוח לאומי, תוך שמירה על עצמאותן של קופות החולים.⁶¹ ראשיתו של החוק בוועדה ממשלתית שהוקמה בתמיכת שר הבריאות הקודם, יוסף טרלין, במגמה להביא לחקיקתו של חוק ביטוח בריאות ממלכתי, אשר יבטל את קיומן העצמאי של קופות החולים ויביא להלאמתן. מסקנות הוועדה שנכללו בקווי היסוד של הממשלה החדשה, אישרו אמנם את יוזמת החקיקה, אך לא קבעו חד-משמעית את הלאמתן של קופות החולים, כפי שהתכוון

אלו: 'The Jewish Agency has nothing to do with health and Kupat Cholim problems, but the immigrants are our problem. Among twelve people in the Negev, eleven are immigrants. When the State was founded there were 6,500 jews in the Negev. Now, we have 75,000. By April 1956 we will have 90,000, and I feel that the Jewish Agency just cannot leave the problem entirely for Kupat Cholim, without giving any help'. מכתב ד"ר ג' יוסטפל אל אברהם דיקנשטיין, מנהל אמפ"ל בניו-יורק, מ-23 בנובמבר 1955. ממכתבו של יוסטפל, המפרט את קשיי אספקת שירותי בריאות תקינים לתושבי הנגב, משתמע שמשרד הבריאות לא דאג לפתור את מצוקת הבריאות של העולים בנגב, ובניגוד לפרסומיו של המשרד על עבודתו במעברות ובמחנות עולים (כנגד קופת חולים), הרי שעיקר הנטל נפל בסופו של דבר על קופת חולים. ליוסטפל היה ברור שכניסת קופת חולים לנגב עתידה לפתור את מצוקת העולים, ולכן תמך בעמדת קופת חולים. אה"ע IV/104א17; 'משרד הבריאות מוניה תפקידו ולוחם בקופ"ח', דבר, 31 במארס 1955.

59. במכתב מ-26 באוקטובר 1955 מזרו סורוקה את ד' טוביהו להכין טיוטת הסכם. אה"ע IV/104א17.

60. מברק סורוקה אל טוביהו מ-11 באוגוסט 1955, אה"ע IV/104א17. רק בדצמבר 1955, כשגדלה הוודאות בדבר מיקומו הסופי של בית החולים בבאר-שבע, קיבל שרון את המפות הטופוגרפיות של האתר. מכתב אריה שרון אל טוביה מ-25 בדצמבר 1959, שם.

61. מדינת ישראל, תוכנית לביטוח בריאות כללי לישראל, הוועדה לתכנון ביטוח בריאות כללי, ירושלים, 1959, עמ' 3.

המאבק הפוליטי על הקמת בית חולים מרכזי לנגב

סרלין, אלא פסקו של אירגוני המבוטחים יוגשם הביטוח באמצעות קופות החולים שלהם.⁶²

קווי היסוד של הממשלה החדשה היו נוחים יותר לקופת חולים. האיום הסמוי על קיומה של קופת חולים, בדמות הלאמה, נדחה בינתיים. שר הבריאות ישראל ברזילי, חבר מפ"ם כאמור, היה מוכן להיכנס למשא ומתן על הקמת בית חולים של קופת חולים בבאר-שבע. אבן הנגף היחידה שנותרה הייתה התנגדותו של בן-גוריון, שלא פחתה עם השנים.

בסוף ינואר 1956, חודשים לאחר כינון הממשלה, פנתה קופת חולים לראשונה, באופן רשמי וגלוי, לשר הבריאות ישראל ברזילי ולגורמים ממשלתיים נוספים בנושא בית החולים בבאר-שבע. הנחת היסוד של קופת חולים הייתה, שאהדת מפ"ם לקופת חולים כמוסד פועלי ותמיכתה בקיומם העצמאי של המוסדות לעזרה הדדית של הפועלים יקלו על המשא ומתן עם ברזילי, ויורו את קבלת האישור הרשמי ממשרד הבריאות להקמת בית חולים של קופת חולים בבאר-שבע.⁶³

בשיחות גישוש בלתי רשמיות עם פנחס דגן, חבר מפ"ם, שהיה עוזרו של ברזילי, ועם המנהל הכללי של משרד הבריאות, שנערכו זמן קצר לאחר כינונה של הממשלה החדשה, הגיעו הצדדים לידי הבנה, שמשרד הבריאות ייעתר לבקשת קופת חולים לבנות בית חולים בבאר-שבע, ואילו משרד הבריאות ייקח על עצמו בניית בית חולים באשקלון.⁶⁴ תשובת שר הבריאות לסורוקה לא איחרה לבוא:

אני מברך אתכם על היוזמה, שנשלחתם, להקמת בית החולים בבאר שבע. נראה לי, כי הקמת בית חולים זה ביחד עם בית חולים שיוקם על ידינו במגדל-אשקלון, יהווה תרומה חשובה לפתרון בעיות האישפוז של איזורי ההתיישבות והפיתוח החיוניים בארצנו. במיטב הברכות, י. ברזילי, שר הבריאות.⁶⁵

מכתב ברזילי לסורוקה היה ללא העתקים או הפניה לנמענים נוספים כנדרש (שר האוצר, ראש הממשלה, מוסדות הסתדרות ואחרים). ניתן להניח שברזילי פעל

62. ש.ס.

63. מראשית הקמת המדינה הסתייגה מפ"ם מפגיעה בעצמאותן של קופת חולים והסתדרות. עמדה זו התבססה על הרעיון הסוציאליסטי שגרס המשך תפקודם העצמאי של המוסדות של תנועת הפועלים והתנגדות להעברתם לידי המדינה. אל נימוק זה נוסף הנימוק הפוליטי, שמקורו היה ביריבות הגדולה שבין מפ"ם למפא"י באותן שנים ראשונות. אנשי מפ"ם טענו שאמנם לא קיימת סכנה מידית לארגוני הפועלים כל זמן שקיימת ממשלה פועלית בישראל, אך העברתם של האירגונים למדינה תסכן את קיומם, אם תעלה לשלטון קואליציה ימנית. ו' שפירא, 'ההסתדרות ומוסדות המדינה', על המשמר, 17 ביולי 1948; ג' בנארי, 'בל נפרק את ההסתדרות', על המשמר, 14 ביולי 1948; י' חזן, דברי הכנסת, כנסת ראשונה, הישיבה ה-12, 10 במארס 1949, עמ' 46.

64. מכתב סורוקה לברזילי מה-12 בפברואר 1956. אה"ע IV/104א17.

65. ש.ס, מכתב סורוקה לברזילי מה-14 במארס 1956.

במתינות, כמעט 'בסודיות', על מנת למנוע עימותים פוליטיים מיותרים ופגיעה בקידום התוכנית טרם אישורה הסופי על ידי הממשלה.

במקביל לפנייה לברזילי, פנתה קופת חולים לצה"ל. 'כידוע מכינה קופת חולים תכניות להקמת בי"ח לנגב בבאר שבע, בהנחה שהעבודה תתחיל בחודש מאי בערך. אין לנו ספק שבית חולים בבאר שבע חייב להביא בחשבון בחינות בטחוניות שונות, הן בתכנון והן בבנייה', כתב משה סורוקה לרמטכ"ל משה דיין, 'נודה לך איפוא, אם תפנה אותנו לאיש המוסמך מטעם הצבא שעמו נוכל לבוא במגע בכל הנוגע לתיכנון הבניין'.⁶⁶

פנייתו של סורוקה אל משה דיין לא הייתה רק מסיבות טאקטיות. מראשית פעולתו לקידום בניית בית חולים בבאר-שבע השתמש סורוקה בנימוק, שבית חולים כזה הנו גם צורך בטחוני (צורכי הצבא, פעולות תגמול, פדאיונים ועוד). הנימוק הבטחוני שימש גם את אנשי המגבית בפגישותיהם עם דובינסקי ואיגוד תופרי בגדי הנשים. לרברי חסקין וביגון, הנימוק הבטחוני היה הגורם העיקרי ששכנע את דובינסקי לקיים את הבטחתו הכספית. סורוקה לא השתמש בטיעון הבטחוני רק לצורך קידום העניין, אלא גם משום שגרס שבית חולים בבאר-שבע יוכל לענות על צורכי האשפוז של הצבא בנגב. גישה זו הייתה חדשנית במדיניות האשפוז של קופת חולים, אשר נתנה עד אז שירותים לחברים בלבד, ואילו שירותי האשפוז לצבא ניתנו על ידי בתי החולים הממשלתיים. יחד עם זאת קיווה סורוקה, שתמיכת צה"ל ביוזמת קופת חולים תקדם את תהליך קבלת האישור הסופי מממשלת ישראל. בנוסף תכנן סורוקה לנצל את שיתוף הפעולה עם צה"ל להרחבת התוכנית המקורית של בית החולים ולהוסיף לו קומה, בטיעון שתוספת זו נועדה לתת תשובה ולענות על דרישות הצבא. צה"ל אמנם נענה להצעות של סורוקה ושיתף פעולה עם קופת חולים בתכנון הפעלת שירותי אשפוז בהתאם לצרכיו, אך עשה זאת רק כשנה לאחר מכן, במאי 1957, לאחר שממשלת ישראל אישרה את הקמת בית החולים, שעה שהוסדה התנגדותו של בן-גוריון בעקבות מבצע קדש (אוקטובר 1956), מבצע אשר הוכיח את צדקת טיעוניו של סורוקה ביחס לחשיבות הבטחונית של בית חולים בבאר-שבע.⁶⁷ אפריל-מאי 1956 היו חודשים של מתיחות בטחונית מוגברת. באפריל 1956 גברה הפעילות של פדאיון מרצועת עזה. רוב הפגיעות היו ביישובי הנגב המערבי והצפוני. ישראל הגיבה בפעולות תגמול. תשומת הלב הציבורית והפוליטית הופנתה לעניין הבטחוני. במאי 1956 נבחר פנחס לבון למוכ"ל ההסדרות. המתיחות הפוליטית בין ההסדרות לממשלה גדלה וסורוקה, שקיווה לקבל את אישור הממשלה לתוכנית בית החולים בבאר-שבע כדי להתחיל בבנייה, חשש לבאות. במכתב דחוף ובסדרת מברקים אל דוד טוביהו, ראש עיריית באר-שבע, הוא האיץ בו לסיים את כל ההליכים

66. שם, מכתב סורוקה לרמטכ"ל משה דיין מ-31 בנובמבר 1956.

67. שם, מכתב מרדכי בראון, ראש לשכת הרמטכ"ל, לסורוקה מ-6 בינואר 1956; שם, מכתב סורוקה לאלוף משה קשתי, ראש אגף כספים במשרד הביטחון, מ-30 במאי 1957; שם, מכתב סורוקה לפנחס ספיר מ-10 ביוני 1957 על הקשר שנוצר בין קופת חולים לצה"ל.

המאבק הפוליטי על הקמת בית חולים מרכזי לנגב

הפורמליים הנדרשים כדי להחיש את התחלת הבנייה: "יש לחשוש כי יחולו חלופי גברא במדינה ומכאן עלולים להיוצר קשיים ... אגא איפוא, התאזר בכל הנחוץ להבאת עניינינו לסיים".⁶⁸

ב־11 ביוני 1956, פנתה קופת חולים לראשונה ישירות ובאופן רשמי אל ראש הממשלה דוד בן־גוריון:

שחו לנו חברים (וכן פורסם משהו בעניין זה בעיתון 'למרחב') על השגותיך בעניין הקמת בית חולים ע"י קופת חולים בבאר שבע, והננו מוצאים לנכון להביא לידיעתך את הפרטים הבאים:

א. מצב האישפוז באזור הנגב הנו חמור ביותר וגובל כבר עם קסטרופה שתלך ותחמיר עם התפתחותו של הנגב וגידול אוכלוסיתו ...

ב. קופת חולים הנושאת באחריות לאישפוז חבריה בנגב המונים 98% של הישוב שם לא יכלה להישאר אדישה לנוכה המצב החמור ...

ידוע לנו שקיימות כמה אי־הבנות ביחס לעבודת קופ"ח, ומאוד דואבים אנו שמפעלה החלוצי של קופ"ח, המחייב אותה למאמץ רב כל כך זוכה לאי־הבנה כבר בתחילתו. אנו מקוים שהפרטים שהנאנו לפניך יבהירו את העניין וברצון נמסור לך פרטים נוספים לכשנתבקש לכך.⁶⁹

הפרטים שהזכיר סורוקה היו הנתונים על מצבת המיטות לאשפוז, הנמוכה ביותר בארץ, הקיימת בנגב (מיטה אחת לכל אלף תושבים, לעומת 5 מיטות לאלף בירושלים ו־3.3 מיטות לאלף בתל־אביב),⁷⁰ על אי־יכולתו של בית החולים הדסה-באר־שבע לעמוד במעמסת האשפוז, על רצונה של הדסה לצאת מבאר־שבע ועל תרומתו המובטחת של דובינסקי. סורוקה ציין במכתב, שהעניין נדון וסוכמה הבנה בנושא במשרד הבריאות, וקופת חולים ערוכה ומוכנה להתחיל בבנייה. בן־גוריון לא מיהר להשיב. ביומנו לא רשם דבר בנושא. סורוקה, שחשש יותר מכל מהכשלת התוכנית העומדת לפני מימוש על ידי בן־גוריון, הפיץ תוכן פנייתו לראש הממשלה לכל תומכי תוכנית באר־שבע.⁷¹ קופת חולים קיוותה, שהפצת המכתב תביא לגל של

68. שם, סורוקה חשש מעיכובים כספיים ופוליטיים עד רגע התחלת הבנייה. במכתבו הוא מוזר את טוביהו לממש את הכסחת מפעל הפיס לעירית באר־שבע למימון משלים לבניית בית החולים. חילופי אישים במפעל הפיס יכלו להשפיע על העברת הכספים לקופת חולים. חששות סורוקה גברו בעיקר לנוכח הידיעות על הקשיים הכספיים וחילוקי הדעות שהתעוררו בין דובינסקי לאנשי מגבית ההסתדרות בארצות־הברית בשאלת העברת הכסף לקופת חולים. מכתב סורוקה לטוביהו מ־29 במאי 1956; מכתב זב ביגון ליצחק חסקין מ־13 ביוני 1956.

69. שם, מכתב סורוקה לבן־גוריון מ־11 ביוני 1956, עמ' 1.

70. שם.

71. מכתב סורוקה לפנחס ספיר מ־18 ביוני 1956; מכתב ספיר לסורוקה מ־10 ביולי 1956; מכתב ספיר לסורוקה מ־29 ביולי 1956; מכתב ברזילי לסורוקה מ־10 ביולי 1956. בתיקי סורוקה נמצא סנסטיל שהוחל לכל המעוניין, בחתימת סורוקה, המסביר את עמדת קופת

פניות אל ראש הממשלה וכתוצאה להסרת התנגדותו ולאישור התוכנית. מעניינת במיוחד הייתה תגובתו של שר הבריאות ישראל ברזילי, אשר נתן את הסכמתו לקופת חולים כבר בפברואר 1956:

בהודמנויות שונות, ואף בפני ראש הממשלה הבעתי את דעתי הברורה, כי קידמתי את תכניתכם באהדה ובברכה, וכי סבור אני כי היא ראויה מכל הבחינות למיטב עזרתה ותמיכתה של הממשלה. אמנם, אין עומד השנה לרשותנו תקציב פיתוח כלשהו, אך נקווה כי המצב יתוקן ואז נשתדל לעזור לכם במידת יכולתנו. אשמח לשמוע על התקדמות העניינים לקראת ראשית ביצוע.⁷²

העתק של מכתב ברזילי מוען רק למנהל הכללי של משרד הבריאות; לא נשלח כל העתק למשרד ראש הממשלה. במכתבו לסורוקה, לא הזכיר ברזילי את הסכמתו המפורשת לתוכנית קופת חולים מפברואר של אותה שנה, ולא את התוכנית של חלוקת הנגב בין משרד הבריאות לקופת חולים (משרד הבריאות באשקלון, קופת חולים בבאר-שבע). תוכן המכתב עצמו פושר, מתון, ובמידה רבה אף מתחמק. במכתבו הדגיש ברזילי את קשיי התקציב של הממשלה והתייחס למכתב סורוקה בעיקר כאל בקשת עזרה כספית ולא כאל בקשת תמיכה פוליטית. קופת חולים מעולם לא ביקשה, ולא תשבה לבקש, את עזרת משרד הבריאות במימון הבנייה בבאר-שבע, נהפוך הוא: מלכתחילה דובר שהבנייה תיעשה במימון עצמי בלבד וללא עזרת גורמים ממשלתיים. היה זה אחד הנימוקים שסורוקה הרבה להשתמש בו על מנת לשכנע, ולאפשר לקופת חולים לצאת לבנייה. לדברי עדית זרטל, שכתבה את הביוגרפיה של סורוקה, ניהל ברזילי את כל מהלכיו הפוליטיים בסוגיית בית החולים בבאר-שבע בצנעה ובסודיות, אם משום התנגדות בן-גוריון או משום שזו הייתה דרכו. זרטל מציינת שהפגישות הראשונות של ברזילי עם סורוקה נערכו מחוץ למשרדו, בבית קפה בתל-אביב או בבית החולים בילינסון, כאשר ביקר את ברזילי, שאושפז שם עקב מחלתו.⁷³ טיפולו של ברזילי בנושא היה אפוא מתון, איטי, ומתוך מגמה למנוע עימותים פוליטיים מיותרים.

ב-25 ביוני, במכתב אישי אל מרדכי נמיר, כתב סורוקה:

הוברר לי שבן גוריון לא הסתפק בתשובתי בעניין הקמת בית חולים בבאר שבע והסיל על הת' טדי קולק לברר פרטים נוספים ובכלל זה עניין קופת חולים בכללו ...

חולים אל מול זו של בן-גוריון. לטופס מצורף עותק ממכתב סורוקה לבן-גוריון מ-11 ביוני 1956 בדבר התנגדות בן-גוריון לבנייה של קופת חולים באר-שבע. הכנת הסנסיל מעידה על תפוצה רחבה של מכתב סורוקה לבן-גוריון. ניתן להניח שסורוקה קיווה בהפצה רחבה זו לגייס תומכים לקופת חולים בסוגיית בית החולים בבאר-שבע. אה"ע IV/104&17.

72. שם, מכתב ברזילי למרכז קופת חולים מה-10 ביולי 1956.

73. זרטל (לעיל, הערה 3), עמ' 114.

סבור הייתי לנכון להודיעך על כך שבאם חס ושלום יבולע לתוכנית הקמת ביה"ח בבאר שבע, הרי יותר מכולם יסבול מזה שם ההסתדרות בארה"ב שלאחר התחייבויותיה כלפי דובינסקי לא יצא ולא כלום. אנא תזכור באיזה פרסומת נעשה הדבר בשעתו וזכה להד גדול ועד כמה שידוע לי, הכניס השבוע דובינסקי את השיעור הראשון בטכס אמריקאי מקובל (מסיבת עיתונאים וכו') וקשה יהא איפוא להסביר זאת.⁷⁴

להסתדרות אכן היה מה להפסיד, גם כבוד וגם את חלקה בכספי התרומה של דובינסקי.

ב־10 ביולי 1956, חודש לאחר פניית סורוקה לבן־גוריון, שלח ברזילי מכתב הסבר לראש הממשלה. במכתבו פירט ברזילי את כל הסיבות הידועות של מצב האשפוז בנגב ואת אי־יכולתו של משרד הבריאות לפתור בעיות אלה מתוסר תקציב פיתוח. בסיום מכתבו ציין ברזילי, כי 'במצב דברים זה קבלתי באהדה ובברכה את תוכניתה של קופ"ח להקמת בית חולים בבאר שבע וסבור אני כי היא ראויה למלוא עזרתנו ותמיכתנו'.⁷⁵ אבל בן־גוריון לא השתכנע.

לחששותיו של סורוקה, ממה שיכול להתפתח כתוצאה מעימות גלוי עם בן־גוריון, היה בסיס. בן־גוריון לא ויתר על תוכניתו לממלכתיות בשירותי הבריאות. במחצית 1956 התבקש הסטטיסטיקאי הממשלתי, ד"ר רוברטו בקי, להכין סקר סודי על עלות שירותי הבריאות של קופת חולים.⁷⁶ מטרת הסקר, שהוכן בעזרת ד"ר שמעון בטיש, מנכ"ל משרד הבריאות, הייתה לבדוק את עלות שירותי קופת חולים למול השירות הממשלתי. אם הבדיקה הייתה מעלה, ששירותי קופת חולים יקרים מן השירותים הממשלתיים, הייתה זו הוכחה לעדיפותם של שירותי הבריאות של הממשלה ולצורך בהחלת עקרון הממלכתיות בשירותי הבריאות (קרי: הלאמת קופת חולים או הפרדתה מהסתדרות העובדים). סורוקה, שחשש לא רק לגורל תוכנית באר־שבע, אלא לגורל קופת חולים כולה, שלח תזכיר מפורט לבן־גוריון, ובו נתונים ועובדות על עבודת הקופה. בנוסף, סורוקה ביקש מטדי קולק, להסדיר לו פגישה עם בן־גוריון, על מנת שיוכל להסביר, להעיר ולהתמודד עם הנתונים בפגישה אישית.

רצוני לבקש בכל לשון של בקשה שלפני שתערוך סופית את החומר על מנת להגישו לראש הממשלה תועיד לי שיחה להסברת המספרים והנתונים שמסרת. שכן כאדם המצוי אצל עניינים אלה יודע אני מנסיוני כי בעריכת סקר רציני מעין זה עשויים להיווצר אי־דיוקים שבאי הבנה בהתבסס הסקר על מספרים דוממים בלבד.⁷⁷

74. שם, מכתב סורוקה אל נמיר מ־25 ביוני 1956, אה"ע IV/104א17.

75. מכתב ברזילי אל בן־גוריון מה־10 ביולי 1956, אה"ע IV/104א17.

76. שם, מכתבי סורוקה לסדי קולק מ־25 ו־27 ביוני, 25 בספטמבר ו־1 באוקטובר 1956.

77. שם, מכתב סורוקה לסדי קולק מה־25 ביוני 1956.

הסקר של ד"ר בקי טרם הושלם, וסורוקה רצה להקדים תרופה למכה באמצעות פגישה עם בן-גוריון. מההתכתבות השוטפת בין טדי קולק לבין סורוקה עולה שבן-גוריון פנה גם אל נשות הדסה, אולי במטרה לשכנע אותן לשנות את דעתן בשאלה מי יבנה בית חולים בבאר-שבע. לדברי קולק, הבהירו נשות הדסה לבן-גוריון, שהעבודה על המרכז הרפואי בעין-כרם מונעת מהן המשך עבודה בבאר-שבע.⁷⁸ נותרה אפוא רק קופת חולים.

ביולי 1956 עמדו ההכנות למבצע קדש בעיצומן, בן-גוריון, כדרכו, פתר מצבים מעין אלה בדרך פשוטה, פרגמטית: הביטחון קדם לכל, שאלת קופת חולים נדחקה לפינה, עניין בית החולים בבאר-שבע הפך לנושא שולי שאין טעם לעסוק בו באותה העת. לנוכח הנסיבות, ומשלא נראה כל פתרון אחר לבעיית האשפוז בבאר-שבע, השלים 'בינתיים' בן-גוריון עם התוכנית. ב-15 ביולי מסר טדי קולק לסורוקה בשם בן-גוריון, שהוא מקבל את תוכנית באר-שבע. קולק, בשם בן-גוריון, מפרט את הסכמת ראש הממשלה לתוכנית באי-יכולתה של הדסה לבנות בבאר-שבע. הסכמת בן-גוריון ניתנה אפוא בליט ברירה. 'מתוך כך, מברך ראש הממשלה על כך שקופ"ח קבלה על עצמה לבניית ביה"ח זה. בקשת ראש הממשלה בקשר לבניה היא שהבניה תבוצע בצנע המתאים לארצנו, ולשם כך אני מציע שאולי תמסור את תוכניות הבניה לבדיקה נוספת להכשירה לבניית צנע'.⁷⁹ בן-גוריון לא כתב מכתב אישי לסורוקה או לקופת חולים, והסתפק בדברים שמסר בשמו טדי קולק. האם התעלמות בן-גוריון מקופת חולים ומסורוקה הייתה מכוונת? זוהי שאלה השנויה במחלוקת, בעיקר משום שבימנו אין כל אזכורים בנושא, וקשה לקבוע מה הייתה עמדתו.

'הסכמת' בן-גוריון לתוכנית בית החולים בבאר-שבע, וסיום ההכנות לבנייה הביאו להתחלת העבודה בשטח. קופת חולים, שרצתה להתחיל מיד בבנייה לפני שיהיו עיכובים נוספים, לא העבירה את תוכניות הבנייה לבדיקה נוספת למשרד ראש הממשלה, כפי שהציע טדי קולק בשם בן-גוריון. סורוקה חשש שמסירת התוכניות לעיון למשרד ראש הממשלה תביא לעיכובים נוספים, ואולי אף לביטול התוכנית. ב-23 ביולי 1956 כתב סורוקה ישירות לטדי קולק, ללא הפניה לראש הממשלה:

אני מאשר בתודה קבלת ברכתיו של ראש הממשלה להקמת בית החולים בבאר שבע ונשקוד מתוך תשומת לב הראויה על קיום משאלתו של ראש הממשלה כי בית החולים יבנה בצורה צנועה וההולמת את תנאי ארצנו.⁸⁰

הייתה זו התחמקות מכובדת מעיכוב נוסף מהתחלת הבנייה. בספטמבר 1956 נמסר תזכירו של ד"ר בקי לראש הממשלה. התזכיר הוכיח, כמצופה ממנו, ש'בריאות ממלכתית תהיה זולה מבריאות על פי שיטת קופת חולים,

78. שם, מכתב טדי קולק אל סורוקה מה-15 ביולי 1956.

79. שם.

80. שם, מכתב סורוקה אל טדי קולק מ-23 ביולי 1956.

ולמעשה נושאים הציבור והמדינה את קופת חולים על גבם.⁸¹ שאלת עתידה של קופת חולים עלתה שוב לדיון ציבורי. הימנעות סורוקה מהעברת תוכניות הבנייה למשרד ראש הממשלה כמתבקש, והמידיות בה החלה עבודת הבנייה בבאר-שבע, הוכחו כנכונות. קופת חולים קבעה אפוא עובדות בשטח שקשה היה לבטלן.

ב-23 ביולי 1956, באותו יום בו כתב סורוקה לטדי קולק את מכתבו האחרון בנושא בית החולים בבאר-שבע, עלו הדחפורים על הקרקע והחלה העבודה. למעט הפסקה קצרה בזמן מבצע קדש, התנהלה העבודה כמתוכנן. שלוש שנים אחר כך, באוקטובר 1959, הסתיימה הבנייה ונערך טקס הפתיחה בנוכחות דוד דובינסקי, פנחס לבון, ראשי ההסתדרות, צמרת מפא"י ואורחים מחו"ל. הטקס נערך בפאר ובהדר, מעין סמל לנצחונן של קופת חולים וההסתדרות על כל הקשים שנערמו בדרך. בלט בהעדרו דוד בן-גוריון, ראש הממשלה. ביומנו לא הזכיר בן-גוריון את סיבת העדרו מהטקס, האם משום שלא השלים עם בניית בית החולים, או משום נוכחותו הבולטת של פנחס לבון, יריבו הפוליטי, באירוע? לדעת עדית זרטל, היעדרות בן-גוריון נבעה משתי סיבות אלה גם יחד.⁸² סורוקה, שחש בכך, לא יכול היה להשלים עם התנכרותו של בן-גוריון. הנגב ובן-גוריון היו מושגים נרדפים. לא תיתכן פעולה תקינה של בית חולים מרכזי בבאר-שבע ללא ברכת בן-גוריון.

באפריל 1960, שישה חודשים לאחר פתיחת בית החולים, ולאחר נסיונות שכנוע מרובים, הסכים בן-גוריון לבוא לביקור ממלכתי ראשון בבית החולים של קופת חולים בבאר-שבע. בתיווכה של פולה, רעייתו, ניתנה הסכמתו להעמדת פרוטומה שלו באולם הכניסה של בית החולים.⁸³ 'דומני', כתב סורוקה לצבי גולדוואסר, נציג קופת חולים בארצות-הברית, 'שמיותר להסביר לך מה זאת אומרת שהזקן הסכים להעמיד את פסלו בבית החולים של קופת חולים ושפולה תהיה היוזמת והטורחת בדבר. השפעת עובדה זו לענינינו היא בשעה זו חשובה לעין ערוך'.⁸⁴ בפברואר 1960 סוכמו גם סדרי העבודה המשותפת עם צה"ל.⁸⁵ בית החולים המרכזי לנגב הפך לעובדה קיימת.

81. 'יומן בן-גוריון, 9 באוקטובר 1956, עמ' 143, אכ"ג; מכתב סורוקה לקולק מ-25 בספטמבר 1956 ומ'1 באוקטובר 1956, אה"ע IV/104א17.

82. זרטל (לעיל, הערה 3), עמ' 127.

83. דבר, 7 באפריל 1960.

84. מכתב סורוקה אל גולדוואסר, אפריל 1960, אה"ע IV/104א17; משה סורוקה, ריאיון מודפס, עשור לבית החולים המרכזי לנגב, קופת חולים, ינואר 1970, עמ' 3.

85. מכתב סורוקה אל אל"מ ברוך פדה, קצין רפואה ראשי, מ-23 בפברואר 1960, אה"ע IV/104א17. ראה גם לעיל, הערה 67. הסדרי האשפוז של צה"ל בבית החולים המרכזי לנגב היו ייחודיים בזמנם והיוו תקדים ביחסי קופת חולים-חיל הרפואה. על כך ראה בהרחבה: י' ליידר, 'יחסי תאום בין חיל הרפואה בבאר שבע לבין בית החולים המרכזי לנגב', עבודה סמינריונית לתואר מוסמך, המחלקה לתעשייה וניהול, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, עמ' 31-11 (לא פורסם); חוזה בין משרד הביטחון לקופת חולים בנושא אשפוז חיילים בבית החולים המרכזי לנגב, שם, נספח מס' 4.

שאלת עבודתה ותחומי פעולתה של קופת חולים במדינת ישראל נשארה מאז על סדר היום הציבורי, והיא עומדת היום לדיון, כפי שעמדה בשנת 1948, כאשר עלתה לראשונה השאלה, מי יבנה את בית החולים בבאר־שבע.